

ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ ОСВІТИ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ ШВЕЙЦАРІЇ

FEATURES OF THE EDUCATION AND PROFESSIONAL ORIENTATION SYSTEM OF SWITZERLAND

УДК 378 (73+477)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/58.1.37>

Цапко А.М.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри освітології
та інноваційної педагогіки
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

Саяпіна С.А.,

докт. пед. наук, професор,
професор кафедри педагогіки вищої
школи
Державного вищого навчального
закладу Донбаського державного
педагогічного університету

Зуєнко Н.О.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
і перекладу
Національного університету біоресурсів
і природокористування України

Шевченко Ж.М.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри соціології та соціальної
роботи
Інституту гуманітарних та соціальних
наук Національного університету
«Львівська політехніка»

Брюховецька І.В.,

канд. хім. наук, доцент,
доцент кафедри біології та хімії
Дрогобицького державного
педагогічного університету імені Івана
Франка

Інтеграція України до європейського освітнього простору передбачає вивчення зарубіжного досвіду і впровадження найбільш цінних здобутків в українську систему освіти, зокрема у визначенні особливостей навчальної та професійної орієнтації у Швейцарії, особливо у питаннях залучення до неї молоді та підготовки молодих фахівців за для підтримки професійного самовизначення. У Швейцарії добре розвинені освіта, наука, технології, що характеризує цю країну як одну з передових європейських держав у розвитку наукового потенціалу. Сучасна система освіти Швейцарії складається із 6 ступенів: дошкільна освіта; початкова школа; середня школа; професійно-технічна освіта та навчання; вища освіта. Після завершення обов'язкового шкільного навчання учні найчастіше обирають напрямок професійної підготовки. Це пов'язано з тим, що профорієнтація школярів у Швейцарії відбувається безпосередньо на виробництві. У Швейцарії профорієнтаційна підтримка надається не лише учням обов'язкового шкільного навчання у виборі напрямку майбутньої освіти, а й студентам закладів професійного навчання та вищої освіти, дорослим людям у період професійної адаптації, зміни місця роботи, переїзду чи виходу на пенсію. У Швейцарії для дорослих людей є багато різноманітних можливостей для опанування будь-якої професії та отримання свідоцтва про закінчення курсів. Однією з особливостей швейцарських вишів є прикладний характер, під час якого здійснюється надбання та відпрацювання практичних навичок. Головна особливість системи освіти у Швейцарії – її гнучкість. У країні навчання є школи, які працюють за всіма міжнародно-прийнятими стандартами освіти, вищі навчальні заклади Швейцарії пропонують академічні програми чотирма мовами: німецькою, французькою, італійською та англійською. Головне завдання шкільної освіти – зробити навчання цікавим та захоплюючим процесом. Особливості навчальної та професійної орієнтації у Швейцарії можуть становити інтерес для української системи освіти, особливо у питаннях розвитку професійної освіти та залучення до неї молоді та під-

готовки молодих фахівців за для підтримки професійного самовизначення.

Ключові слова: освіта, Швейцарія, профорієнтація, навчання, професійна освіта.

The integration of Ukraine into the European educational space involves the study of foreign experience and the introduction of the most valuable achievements into the Ukrainian education system, in particular, in determining the peculiarities of educational and professional orientation in Switzerland, especially in matters of attracting young people to it and training young professionals to support professional self-determination. The modern Swiss education system consists of 6 levels: preschool education; Elementary School; primary secondary school; senior secondary school; vocational education and training; Higher Education. After completing compulsory schooling, students most often choose the direction of professional training. This is due to the fact that the vocational orientation of schoolchildren in Switzerland takes place directly in production. In Switzerland, vocational guidance support is provided not only to students of compulsory schooling in choosing the direction of future education, but also to students of vocational training and higher education institutions, adults during the period of professional adaptation, change of workplace, relocation or retirement. One of the features of Swiss universities are applied sciences, during which practical skills are acquired and practiced. The main feature of the education system in Switzerland is its flexibility. In the country of study there are schools that work according to all internationally accepted standards of education, higher education institutions in Switzerland offer academic programs in four languages: German, French, Italian and English. The main task of school education is to make learning an interesting and exciting process. The peculiarities of educational and professional orientation in Switzerland may be of interest to the Ukrainian education system, especially in the issues of the development of professional education and the involvement of young people in it and the training of young professionals to support professional self-determination.

Key words: education, Switzerland, career guidance, training, professional education.

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Структура різномірної освіти України наближена до структури освіти розвинених країн світу. Проте досвід передових країн ніколи не буває зайвим у питанні освіти та науки. Інтеграція України до європейського освітнього простору передбачає вивчення зарубіжного досвіду і впровадження найбільш цінних здобутків в українську систему освіти, особливо у часі відбудови країни після військового вторгнення країною-агресором, коли соціум буде вимагати прогресивних рішень для відбудови країни та рішучих кроків уперед у галузі

освіти, науки та техніки. Цікавим, на нашу думку, є досвід закордонних систем освіти, зокрема системи освіти Швейцарії, яка варта уваги, певні риси якої можуть бути використанні в освітньому та профорієнтаційному просторі України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Ушкалова Є. М. розглянула ступеневу освіту на прикладі Швейцарії, та визначила, що Швейцарії притаманні певні характеристики, одна з яких – автономність ЗВО, що виявляється у підходах до формування їх організаційної структури, визначення мети діяльності та розробки навчальних

планів підготовки і робочих навчальних програм дисциплін [5, с. 89]. Чепелев О.О. розглянув основні відмінні та спільні риси системи освіти Швейцарії, США та України, дослідив позитивні особливості європейського та американського досвіду, що обумовить нові можливості для використання прогресивних ідей в українському освітньому просторі [3, с. 36]. Черток Л.П. встановила, що Швейцарія в галузі неперервної освіти надає перевагу принципів вільного ринку, з цієї причини вона знаходиться під впливом приватного сектору, однак держава фінансово підтримує університети, якщо вони зайняті організацією і наданням неперервної освіти [4, с. 119]. Закордонець Н. І. виявила структуру професійної туристської освіти в Швейцарії, зумовлену тенденціями розвитку туризму, дослідила її організацію і зміст, а також можливості реалізації передових ідей швейцарського досвіду професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму у вищих навчальних закладах України [2, с. 136].

У праці авторів Quintini G., Martin S. розглянуто особливості організаційної структури системи освіти та профорієнтаційної роботи у Швейцарії. У країні із чотирма офіційними мовами функціонують 26 кантональних систем професійної орієнтації, які відповідають вимогам державної політики. Висвітлено, що профорієнтація школярів та молоді у Швейцарії відбувається безпосередньо на виробництві, що зумовлює популярність професійної освіти у студентів після закінчення обов'язкового шкільного навчання. Головна роль у процесі профорієнтації відводиться фахівцям з профорієнтації, професійна підготовка яких здійснюється на рівні магістратури та аспірантури [14, с. 18].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проведений аналіз літературних джерел не містить жодної інформації про дослідження системи освіти Швейцарії на усіх рівнях та професійної орієнтації як єдиного механізму для формування єдиної освітньої траєкторії для майбутніх фахівців.

Мета статті полягає у визначенні особливостей навчальної та професійної орієнтації у Швейцарії, особливо у питаннях залучення до неї молоді та підготовки молодих фахівців за для підтримки професійного самовизначення.

Виклад основного матеріалу. Швейцарія – це федеративна республіка, що знаходиться в Центральній Європі і межує з Італією, Францією, Німеччиною, Австрією та Ліхтенштейном. Швейцарія є республікою, яка складається з 20 кантонів та 6 напівкантонів (кантон – це одиниця адміністративного поділу). Кожен кантон має свою конституцію та закони, проте їх повноваження обмежені федеральною конституцією. У Швейцарії добре розвинені освіта, наука, технології,

що характеризує цю країну як одну з передових європейських держав у розвитку наукового потенціалу. У Конституції Швейцарії окремим розділом прописано набуття обов'язкової середньої освіти для всіх громадян віком з 6 до 16 років, що гарантує доступність та безоплатність освіти, а також відповідає за відповідність дипломів за типом та рівнем освіти різних кантонів.

У кожному кантоні Швейцарії існує своя система освіти, проте якість освітніх послуг та їх доступність гарантує федеральна влада республіки. Сучасна система освіти Швейцарії складається із шести ступенів: дошкільна освіта; початкова школа; початкова середня школа; старша середня школа; професійно-технічна освіта та навчання (коледжі); вища освіта (університети, вищі політехнічні та спеціалізовані школи) [11, с. 15].

Дошкільна освіта. Дитячий садок, Regelklasse або інтеграційний курс (це звичайний клас початкової школи, який зазвичай відвідують діти міграційного походження разом із швейцарськими дітьми). Дитячий садок передбачає пряму інтеграцію для всіх дітей. Для дітей з обмеженими можливостями кантональна влада та адміністрація населеного пункту шукають індивідуальні рішення, що передбачає супровід вчителів-кураторів у малих групах, супровід вчителів-кураторів на інтенсивному курсі, зменшення навчального навантаження на інтенсивному курсі, і в подальшому вступ до спеціальної школи.

Початкова школа, початкова середня школа, старша середня школа. Обов'язкове шкільне навчання для дітей віком від 6 до 15 років, яке триває 9 років (6 років – початкова школа та 3 роки – 1-ий ступінь середньої освіти). Діти / молодь (1-9 класів) без знання кантональної мови відвідують інтенсивний інтеграційний курс з мови протягом 10-20 тижнів, перш ніж їх зарахують до звичайної школи за результатами співбесіди з керівництвом школи для подальшого вступу. Після цього, паралельно зі звичайними шкільними уроками, вони відвідують базові курси DaZ, FaZ, IaZ, RaZ (німецька, французька, італійська, романська як друга мова відповідно). Учні зі знанням державної мови кантону та діти з дитячого садка вступають одразу до 1 класу у 1 семестрі. З 6-го класу (в деяких кантонах – з 5-го класу) учні розподіляються за різними напрямками навчання залежно від їхніх навчальних показників у два типи шкіл – в одному продовжують навчатися більш здатні діти, в іншому – менше. За статистикою 95% дітей здобувають обов'язкову шкільну освіту у державних школах за місцем проживання, а 5% – у приватних. Цей розподіл впливає на подальшу освітню траєкторію учнів навіть після обов'язкової середньої освіти, зокрема враховуючи елементи початкової профорієнтації на напрями професійної підготовки, що вказує на

тісний зв'язок системи освіти з профорієнтаційним процесом.

Старша середня школа, професійна освіта (коледжі), повна середня освіта (або 2 ступінь середньої освіти) знаходиться під відомством кантональної влади, за винятком професійної освіти, яку регулює федеральний секретаріат. Випускники приватних шкіл для отримання свідоцтва про повну середню освіту мають скласти не кантональний, а федеральний іспит. Відповідно дипломи державних шкіл визнаються у межах країни, а дипломи приватних шкіл – визнаються не тільки у межах країни, а й закордоном. Повна середня освіта не є обов'язковою, вона спрямована на навчання школярів віком від 15 років та триває від трьох до шести років і передбачає отримання атестата про середню професійну освіту або атестата про загальну академічну освіту, наприклад, як відбувається у гімназіях і матурах. Гімназійний курс – це очна форма навчання, яка готує учнів до навчання у ЗВО. Прийом до цих навчальних установ зазвичай відбувається після закінчення 8-го навчального року. Як правило, учні відвідують гімназію в своєму регіоні (обов'язково в кантоні проживання). Більшість уроків у гімназіях німецькомовних кантонів є проводяться німецькою мовою, у французькомовних та італомовних кантонах – французькою та італійською мовами відповідно. Атестат про середню освіту дає право учням вступати на всі факультети швейцарських та зарубіжних університетів, на факультети Швейцарських федеральних технологічних інститутів та до ЗВО педагогічної освіти.

Оскільки викладачі підтримують постійний зв'язок із виробництвом, то вже в школі дитині допомагають визначитися з майбутньою професією та пропонують підприємства, які готові взяти її на навчання. У зв'язку з цим, після завершення обов'язкового шкільного навчання учні найчастіше обирають напрямок професійної підготовки. Це пов'язано з тим, що профорієнтація школярів у Швейцарії відбувається безпосередньо на виробництві. Учні під наглядом наставників кілька днів стажуються на заводі чи підприємстві на вибір і навіть роблять якісь примітивні операції.

Професійно-технічна освіта та навчання або професійне навчання (Berufsbildung). Дворічне навчання надає можливість отримати федеральний професійний сертифікат, три- або чотирирічне – федеральний сертифікат компетентності. При цьому є можливість закінчити професійний бакалавріат. Berufslehre – професійне навчання на підприємстві, яке дає можливість молоді увійти в практичний світ праці. Для того щоб компанії могли навчати підмайстрів, необхідний дозвіл на навчання. На навчання кожної особи повинен бути виданий договір. Професійно-технічні училища – Berufsfachschulen, це навчальні заклади,

де можна закінчити базову освіту або на навчальному підприємстві або у професійно-технічному училищі. Berufsmaturität – передбачають заняття професійного бакалаврату, на яких готують студентів до навчання на бакалавраті в університеті прикладних наук. При складанні додаткового іспиту можна навчатися в університеті або Швейцарському федеральному технічному інституті. Швейцарська система освіти демократична та атестат про середню професійну освіту дає можливість здобуття вищої освіти.

У Швейцарії налічується близько 120 коледжів, які зазвичай мають вузьку спеціалізацію та дають гарну професійну освіту з переліку 250 професій, яким можна навчатися після завершення обов'язкової освіти у школі. Порівняно новий вид вищих навчальних закладів – це професійні академії, де навчання поєднується із практичною підготовкою на виробництві.

Більшість дипломованих фахівців-керівників на виробництві розпочинають свою кар'єру з робочої спеціальності. Більшість студентів, які отримують професійну підготовку, поєднують навчання з роботою, що дозволяє вивчати професію в режимі реального виробничого процесу. Підприємство укладає з такими студентами контракт на весь час навчання. Такий підхід впливає систему функціонування професійної орієнтації. Важливо відзначити, що кількість професій, для отримання яких необхідно закінчувати гімназію і згодом університет, у Швейцарії дуже невелика, найбільш затребуваними до 2020 року (до пандемії) були продавець, спеціаліст з роздрібною торгівлі, вузькопрофільний спеціаліст з питань здоров'я, догляду та підтримки людей похилого віку, програміст, електромонтажник, логіст, кухар, кресляр, HR-фахівець, поліцейський, фахівець із соціального страхування та маркетингу.

У Швейцарії профорієнтаційна підтримка надається не лише учням обов'язкового шкільного навчання у виборі напряму майбутньої освіти, а й студентам закладів професійного навчання та вищої освіти, дорослим людям у період професійної адаптації, зміни місця роботи, переїзду чи виходу на пенсію. У Швейцарії для дорослих людей є багато різноманітних можливостей для опанування будь-якої професії та отримання свідоцтва про закінчення курсів. Цим займаються профорієнтаційні та інформаційні центри (BIZ). На ринку праці затребувані представники таких професій: аудитор, помічник терапевта, електромонтажник, спеціаліст з бухгалтерського обліку, фермер, натуропат, менеджер з продажів, податковий експерт, спеціаліст з технічного обслуговування, соціальний педагог, спеціаліст готельного та гастрономічного сектору, архітектор, вихователь, фахівець з машинобудування.

Вища освіта у Швейцарії буває двох видів: академічна (університетська) та прикладна (професійна). З атестатом про середню професійну освіту випускники можуть вступити до прикладних ЗВО, тобто до усіх вишів, крім університетів. Вища професійна освіта та навчання передбачає подальшу кваліфікацію після професійного навчання. Пропозиції вищої професійної освіти та навчання доступні без бакалаврату та цей шлях реалізується через вищий технічний навчальний заклад, в якому складається професійний іспит та вищий фаховий іспит.

Вища освіта Швейцарії представлена університетами, інститутами та вищими школами, в яких представлено величезне різноманіття академічних освітніх програм. Система освіти Швейцарії має загальний вигляд, як вказано на рисунку 1.

Щодо науки можна зауважити наступне: лише у Федеральних політехнічних школах та кантональних університетах можна здобути докторський ступінь. Отримання докторського ступеня має на увазі виконання та захист великої індивідуальної дослідницької роботи (дисертації). В університетах німецької частини Швейцарії шлях до професората лежить через «habilitation» відповідно

до німецької моделі (Хабілітація (нім. *Habilitation* від лат. *Habilis* «здатний, придатний») – у деяких європейських та азіатських країнах процедура здобуття вищої академічної кваліфікації, наступної після здобуття наукового ступеня доктора філософії. Після проходження процедури хабілітації претенденту надається вчений ступінь хабілітованого доктора (від лат. *doctor habilitatus*, *Dr. habil.*), який дає право на зайняття професорської посади в університеті). Йдеться мова про друге академічне звання наукового рівня, яке отримують після захисту наукової роботи більш ширшого масштабу, ніж докторська дисертація (докторський ступінь). Федеральні політехнічні школи у Швейцарії пропонують претендентам кар'єру за американською моделлю «tenure track», що означає ведення викладацької діяльності, за результатами якої з перспективним викладачем передбачено укладання безстрокового контракту за умови відповідності його кандидатури встановленим умовам. Таким чином, ці школи мають можливість бути привабливими з боку роботодавця для молодих вчених на міжнародному рівні. З метою залучення нового покоління науковців викладацькі вакансії у кантональних університетах та федеральних

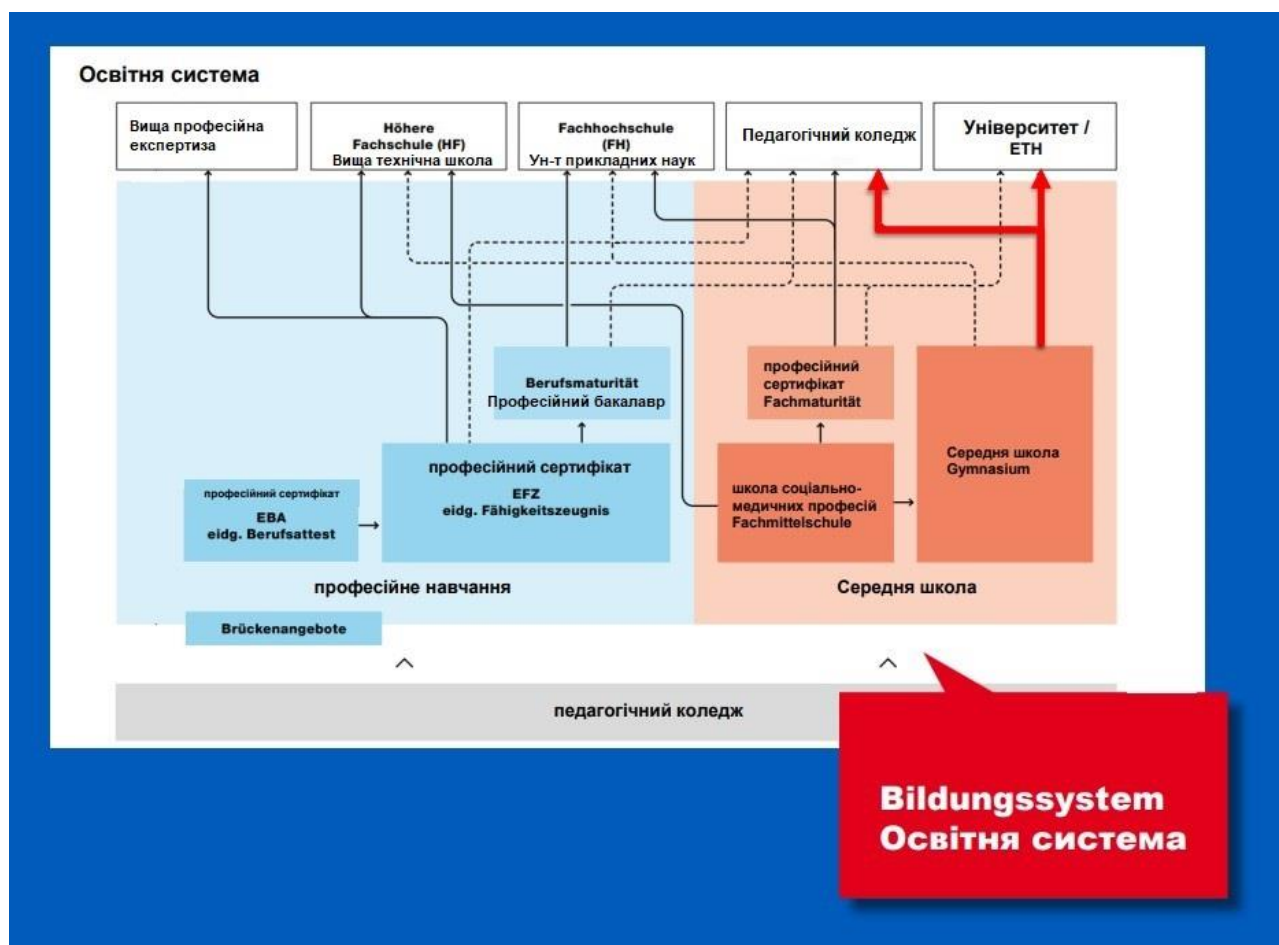

Рис. 1. Система освіти Швейцарії у загальному вигляді

політехнічних школах регулярно відкриваються на конкурсній основі Національним швейцарським фондом наукових досліджень.

Також цікаві факти були виявлені у системі юридичної освіти у Швейцарії, де виокремлюються ті аспекти методики освоєння студентами матеріалу, які визначають високе, проте виправдане з погляду засвоюваності, навчальне аудиторне та позааудиторне навантаження [13, с. 214]. «Загальна панорама» юридичної освіти у Швейцарії досягається на рівні вищої університетської освіти, яка є одним із рівнів системи освіти у Швейцарії загалом, загальний опис якої було наведено вище [12]. Більшість кантональних університетів пропонують навчання за напрямками юриспруденції, економічних, математичних та природничих наук, так само як і гуманітарних, соціальних та філологічних. Деякі з навчальних закладів обрали напрямком більш спеціалізований та сфокусований на обмеженій кількості напрямків навчання. У 9 з усіх 10 кантональних університетів Швейцарії є юридичні факультети: університети Лозанни, Базеля, Берна, Фрібурга, Женеви, Люцерна, Невшателя, Сан-Галлена і Цюриха. Здебільшого, навчання сягає переважно 12 семестрів. Структура навчання залежить від факультету. У більшості навчальних програм навчання розподілено на перший цикл, по завершенні якого складаються іспити, та другий цикл, що дозволяє вибрати першу спеціалізацію. Так, наприклад, на юридичному факультеті університету Женеви курс бакалавра права складає 3 роки. Перший курс називається «першою серією», протягом якої вивчаються шість обов'язкових дисциплін (Вступ у право, Конституційне право Швейцарії, Кримінальне право Швейцарії, Цивільне право (сімейне та право фізичних осіб) Швейцарії, Історія права та Основи римського права. Наступні другий та третій курси називаються «другою серією бакалавра», протягом якої здобувачі мають право вибору предметів та їх комбінувати на свій розсуд протягом двох років, після закінчення навчання в університетах видається диплом або ліцензія (залежно від факультету).

Юридичні факультети видають диплом бакалавра/магістра права, раніше це називалося ліцензією. Університети активні у пропозиції безперервної та післядипломної освіти у всіх наукових напрямках. Тривалість післядипломної освіти та курсів безперервної освіти може становити кілька семестрів. Витрати покладаються переважно на студентів [1].

Акцент хотілось б зробити на кар'єрних можливостях в юриспруденції, мають низку певних переваг, зокрема у сфері юридичної практики, яка заслуговує на приділення уваги. Найчастіше юридична освіта у Швейцарії націлена на юридичну практику – адвокатську діяльність. Адвокатський

статус є обов'язковим для роботи в юридичних бюро та представлення інтересів клієнтів у судових інстанціях. Останнім часом роботодавці у Швейцарії вимагають такого статусу від кандидатів навіть на позиції корпоративних юристів на підприємствах. Для того, щоб стати адвокатом у Швейцарії після закінчення магістратури юридичного факультету, необхідно закінчити школу адвокатури, пройти стажування та скласти кваліфікаційний іспит. Тривалість навчання у школі адвокатури становить від одного до двох семестрів. Стажування в адвокатському бюро має на увазі оплачувану роботу на повну ставку, в якості стажера. В його обов'язки, як правило, входить надання безкоштовної юридичної допомоги в судових та досудових справах для клієнтів, які не мають фінансової можливості забезпечити адвокатську допомогу. Після закінчення такої школи та після обов'язкового проходження стажування в адвокатському бюро тривалістю від 18 до 24 місяців відповідна особа допускається до складання кваліфікаційного іспиту. Усього є три спроби, неуспішно вичерпавши які шлях до адвокатської діяльності у цій країні буде закрито. У разі успішного складання іспиту здобувач отримує адвокатське посвідчення, що дозволяє представляти інтереси клієнтів у судовому та досудовому процесах як у цивільних, так і кримінальних справах. Із введенням єдиного по всій країні цивільного процесуального та кримінального процесуального кодексів адвокати з різних кантонів отримали можливість брати участь у судовому засіданні в судах будь-яких кантонів. Раніше діяльність адвоката була обмежена територіальною належністю до певного кантону.

Організація навчання на юридичному факультеті в Університеті Женеви, як і в інших університетах Швейцарії, має 3 рівні вищої освіти: бакалаврат, магістратура та докторантура. При Університеті Женеви також існує адвокатська школа. Як було зазначено вище, навчальна програма бакалавра розрахована на 3 роки (6 семестрів). Після закінчення першого курсу здобувачі складають іспити з шести предметів, які розпочинаються в першому семестрі (5 письмових і один усний). Складання іспитів є головною метою першокурсників, до яких потрібно починати готуватися від початку навчального року. Запорука успіху – кропітка праця з першого ж тижня навчання, що починається у другій половині вересня. На першому ж занятті кожної дисципліни всіх здобувачів цікавить головне питання – у якому вигляді проходитиме літній іспит та які будуть його вимоги. Така сфокусована увага до іспитів пояснюється наступним: по-перше, існує жорстка система переходу на другий курс, а, по-друге, навчання побудовано таким чином, що часу на підготовку до здачі літньої сесії не залишається. Наприклад, навчальний процес закінчується в п'ятницю 25 травня, і наступного ж дня

в суботу 26 травня о 8:15 ранку розпочинається перший іспит з найскладнішого із шести предметів. По-третє, немає такого поняття як «екзаменаційні квитки». Іспит включає обов'язково питання з кожної пройденної протягом року теми, тому підготовка до іспиту здебільшого полягає в регулярній підготовці до кожної лекції та кожного семінарського заняття. План роботи з кожного предмета розроблено на рік уперед і подається списком навчальних тижнів із зазначенням теми, яка буде розглянута на лекції, номери сторінок навчального посібника, який необхідно прочитати до лекції та практичних вправ, які мають бути виконані до семінару.

Заняття, представлені у вигляді лекцій та семінарських занять, займають 20 годин на тиждень і на перший погляд може скластися помилкове враження, дивлячись на розклад першокурсника, що навантаження невелике. Насправді до 20 годин занять, факультет рекомендує додавати 20 годин самостійної роботи як мінімум. При цьому на практиці самостійна робота набагато перевищує додаткові 20 годин, які рекомендуються. Все залежить від здібностей кожного конкретного здобувача освіти, але в середньому у здобувача займає від 10 до 17 годин підготовка щотижневого домашнього завдання тільки за кримінальним правом. Стільки ж виділяється часу на конституційне та цивільне. Здобувачі, для яких мова навчання (французька або німецька, наприклад) є не рідною, зазначений час значно збільшується. В результаті здобувачі зайняті з ранку до вечора 7 днів на тиждень. За трьома найскладнішими предметами, якими є кримінальне право Швейцарії, конституційне право Швейцарії та цивільне право Швейцарії, лекції проходять один раз на тиждень, як правило, у понеділок одна за одною. Кожна триває рівно 45 хвилин. Поняття «пара» відсутнє. За 45 хвилин викладач пояснює нову тему (на вивчення однієї теми завжди приділяється лише один тиждень), і зазвичай процес навчання супроводжується слайдами. Доступ до даних слайдів у студентів є через навчальний електронний портал і для ефективного засвоєння матеріалу під час лекції їх потрібно читати заздалегідь. Враховуючи обмежений час, викладач пояснює матеріал з розрахунком на те, що аудиторія вже заздалегідь ознайоmlена із змістом слайдів та прочитала зазначений розділ підручника відповідної теми. Протягом лекції за викладацькою кафедрою присутні три-чотири помічники викладача, які після закінчення лекції відповідають протягом 15 хвилин на запитання студентів, які виникли при самостійному читанні навчального посібника та при прослуховуванні лекції. Як правило до асистентів вишиковується велика черга і здобувачам вдається поставити 1-2 питання. У разі наявності великої кількості питань або будь-яких труднощів

до асистентів можна звернутися під час їх прийому на відповідних кафедрах. Вони приймають по дві години тричі на тиждень. Як правило, у години прийому одного асистента приймаються одночасно декілька студентів, оскільки такі консультації активно відвідуються.

Семінарські заняття називаються "сеансами роботи" (франц. – *séances de travail*). Для їх відвідування потік першокурсників, що становить близько 600 здобувачів, поділяється на три групи відповідно до алфавітного порядку. По кожному із трьох зазначених предметів семінари для кожної групи проходять 1 раз на тиждень. Семінар проходить у вигляді зведеного заняття по 45 хвилин кожне з обов'язковою перервою в 15 хвилин (як пара з перервою). До такого семінарського заняття студенти приходять з виконаним домашнім завданням, яке зазвичай виглядає як кілька практичних «кейсів», з описом певної юридичної ситуації, що супроводжується питанням, що вимагає дати розгорнуту відповідь та підкріпити її аргументацією, виконаною за певною схемою у вигляді юридичного силіогізму. Форма проведення семінарського заняття залежить від навчальної дисципліни, що вивчається. Так, за кримінальним правом, викладач зачитує правильний аналіз присутніх у домашньому завданні «кейсів», попередньо ставлячи аудиторії питання, щоб студенти озвучили свої варіанти рішень. Заняття проходить у дуже швидкому темпі, студенти обов'язково фіксують сказане викладачем. Ключові формулювання, озвучені викладачем, повинні бути зафіксовані слово в слово, оскільки подібна справа може потрапити на іспит і ключові фрази мають бути відтворені максимально наближеною мірою. Активна робота на семінарі потребує підвищеної уваги та великої зосередженості. Без підготовки відвідування семінару не має сенсу, оскільки в такому темпі погано підготовленому здобувачеві не вдасться зрозуміти, про що йдеться мова, і стежити за ходом аналізу, що озвучується. За конституційним та цивільним правом домашнє завдання на кожне семінарське заняття також складається з практичних «кейсів», при цьому додатково задаються питання, що вимагають відповіді «вірно» / «не вірно», а також відповідну аргументацію. Заняття проходить також у вигляді звернення викладача до аудиторії з певними питаннями. Як правило, здобувачі самі виявляють бажання відповісти. Робота на семінарах жодним чином не відзначається та не оцінюється.

Оцінка за рік з навчальної дисципліни є оцінкою, яку отримано під час літнього іспиту. Іспит триває від двох до трьох годин і проходить у формі, аналогічній до домашнього завдання, яке здобувач виконував щотижня. Іспит оцінюється за 6-бальною шкалою. Здобувачі, які не набрали в середньому 3 бали в результаті складання всіх шести іспитів, виключаються з університету без можливості

подальшого вступу на навчання до юридичного факультету будь-якого університету Швейцарії. Для успішного переходу на другий курс середній бал повинен бути не менше 4. Якщо середній бал не дотягує до 4, а, наприклад, становить 3, 75, то здобувач до другого курсу не може бути допущеним, але має можливість заново пройти перший курс. Така можливість дається лише один раз і лише на першому курсі. Як правило, потік першкурсників на половину складається з тих, для кого перший курс є повторним. Ці студенти демонструють відмінну запопадливість та активну роботу на семінарах, оскільки, якщо при повторному проходженні курсу вони не набирають у середньому 4 бали, факультет вони змушені залишити.

Щодо інклюзивної освіти у Швейцарії зроблено акцент на навчанні дітей з обмеженими можливостями, що пройшли психологічне та медичне обстеження та були рекомендовані експертною комісією до навчання у звичайній школі – для виявлення показань до навчання використовуються загальноприйняті дидактичні методи [13, с. 210]. Але особлива увага приділяється методу спеціального навчання мови, який використовується логопедами дитячих садочків, вихователями та батьками ще до вступу дитини до школи [10, с. 119]. Шкільна психологічна діагностика зазвичай показує, що з деякими дітьми цей метод треба використовувати і в початковій школі, причому з використанням різних фахівців. Деякі школи Швейцарії використовують метод інтегрування спеціальної підготовки. Відповідно до цього методу діти з обмеженими можливостями навчаються у звичайній школі з відвідуванням деяких занять у спеціальній школі або у спеціальному інтернаті, залежно від потреб та стану здоров'я дитини [6, с. 25; 9, с. 11-12]. Інтегровані школи завжди оснащені такими засобами, як пандуси, спеціальні комп'ютери та ін. Не всі школи за своєю інфраструктурою підготовлені для дитини з обмеженими можливостями. Для цього необхідні певні витрати, покладені на муніципалітети та кантони. На муніципалітети та кантони покладено й витрати на медичне та соціально-педагогічне обслуговування дітей з обмеженими можливостями, шкільний транспорт. Батьки ж платять за харчування та послуги з догляду за дітьми під час позанавчального процесу [8, с. 27]. Щодо майбутнього інтегрованих та спеціальних дитячих садків та шкіл у Швейцарії думки фахівців та громадськості поділяються: одні вважають, що інтегрованим дитячим садкам та школам належить майбутнє; інші вважають, що інтеграція учнів з обмеженими можливостями здоров'я має бути швидше винятком, ніж правилом [7, с. 129]. У Швейцарії залишаються спеціальні школи для дітей з обмеженими можливостями. Цікавим є досвід роботи таких шкіл у кантоні Цюріх.

Спеціальні школи кантону Цюріх доступні для дітей з обмеженими інтелектуальними та фізичними можливостями, порушеннями зору, слуху, мовлення інвалідів, розладами аутичного спектру, серйозними труднощами у навчанні та поведінковими розладами. Але ці школи дорогі, хоча на інтеграцію в повному обсязі витрачаються чималі кошти муніципалітетами.

Висновки. Єдиної системи освіти у Швейцарії немає, а відповідальність за її реалізацію розподіляється між державою, кантонами та адміністрацією населеного пункту. Така система освіти Швейцарії дає змогу забезпечувати варіативність академічних програм на усіх етапах освіти. Вища освіта у Швейцарії рівнодоступна як громадянам країни, так і іноземним громадянам, щоправда, з деякими корективами. Однією з особливостей швейцарських вишів є прикладний характер навчання, під час якого здійснюється надбання та відпрацювання практичних навичок. Головна особливість системи освіти у Швейцарії – її гнучкість. У країні є школи, які працюють за всіма міжнародно-прийнятими стандартами освіти, вищі навчальні заклади Швейцарії пропонують академічні програми чотирьма мовами: німецькою, французькою, італійською та англійською. Головне завдання шкільної освіти – зробити навчання цікавим та захоплюючим процесом.

Таким чином, особливості навчальної та професійної орієнтації у Швейцарії можуть становити інтерес для української системи освіти, особливо у питаннях розвитку професійної освіти, залучення до неї молоді та підготовки молодих фахівців за підтримки професійного самовизначення.

На наш погляд, запропоновані практичні поради, що ґрунтуються на досвіді організації навчального процесу у швейцарських ЗВО, зокрема під час навчання на юридичних факультетах, можуть бути корисними для української школи усіх рівнів навчання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Закон кантону Женева щодо професії адвоката від 26.04.2002 р. *Loi sur la profession d'avocat*. URL: https://www.ge.ch/legislation/rsg/f/s/rsg_E6_10.html (дата звернення 07.12.2022)
2. Закардонець Н. І. Можливості реалізації передових ідей швейцарського досвіду професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму у вищих навчальних закладах України. *Наукові записки. Серія: Педагогіка*. 2012. № 3. С. 135-144.
3. Чепелев О. О. Порівняльна характеристика вищої освіти Швейцарії, США та України. *Альманах науки*. 2019. № 10 (31). С. 37-40.
4. Черток Л. П. Становлення та сучасний стан неперервної освіти у Швейцарії. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. Одеса: ПНПУ ім. К. Д. Ушинського. 2012. № 5-6. С. 117-126.
5. Ушкалова Є. М. Ступенева освіта: досвід

Швейцарії. *Вісник СНТ ННІ бізнесу і менеджменту ХНТУСГ*. 2018. Вип. № 1. С. 88-89.

6. Felkendorff, K., Luder, R. Schulsysteme und Behinderung. *Inklusive Pädagogik und Didaktik*. Zürich, 2014. P. 22 – 30.

7. Hoyningen-Süess, U. Unterricht mit Kindern mit unterschiedlicher intellektueller Leistungsfähigkeit: Hochbegabung. *Inklusive Pädagogik und Didaktik*. Zürich, 2014, P. 120 – 138.

8. Kronig, W. Die systematische Zufälligkeit des Bildungserfolgs. Theoretische Erklärungen und empirische Untersuchungen zu Lernentwicklung und zur Leistungsbewertung in unterschiedlichen Schulklassen. *Bern/Stuttgart/Wien: Haupt Verlag*, 2007. P. 32.

9. Luder, R. Das Besondere der Pädagogik einer inklusiven Schule. *Inklusive Pädagogik und Didaktik*. Zürich, 2014, P. 9 – 22.

10. Müller-Bösch, C., Schaffner Menn, A. Individuelles Lernen in Kooperation am Gemeinsamen Gegenstand im inklusiven Unterricht. *Inklusive Pädagogik und Didaktik*. Zürich, 2014. P. 75 – 120.

11. OCDE Études économiques: Suisse. *OECD*, 2019. 71 p. URL: <https://www.oecd.org/fr/economie/etudes/Suisse2019-OCDE-etudes-economique-synthese.pdf> (дата звернення 10.12.2022)

12. Panorama de l'enseignement supérieur en Suisse. *Secretariat d'Etat a l'education et a la recherche SER, Berne, Suisse*, 2006. URL: https://www.eda.admin.ch/dam/.../higher_education-f.pdf (дата звернення 15.12.2022)

13. Rossier, J., Eggenberger, C., Perdrix, S. La formation des psychologues conseillères et conseillers en orientation en Suisse. *L'orientation scolaire et professionnelle*. 2012. № 41/2. P. 209-227. URL: <http://osp.revues.org/3765> (дата звернення 10.12.2022)

14. Quintini G., Martin S. Starting well or losing their way? The position of youth in the labour market in OECD countries. *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*, No. 39, OECD Publishing, Paris, 2006. 69 p. URL: <https://doi.org/10.1787/351848125721> (дата звернення 01.12.2022)